

TADEUSZ SIWEK

ÚZEMÍ ČESKOSLOVENSKA OČIMA STUDENTŮ GEOGRAFIE

T. Siwek: *The Territory of Czechoslovakia Seen by Students of Geography*. Sborník ČSGS, 93, 1, p. 31—37 [1988]. — The paper presents the results of questioning the perception of the territory of Czechoslovakia performed among students of geography at the Charles University in Prague. Maps show the extent of their knowledge of different parts of the country and the popularity of individual areas among them.

1. Úvod

Tématem tohoto článku je dosud málo známá problematika percepce informace o území, tj. subjektivního obrazu území ve vědomí člověka vznikajícího na základě jeho životních zkušeností. Představa území, kterou si vytváří každý jednotlivec, má nepochybně význam pouze pro něho, avšak souhrn těchto představ u větší skupiny lidí má význam mnohem větší. Tyto představy ovlivňují rozhodování a jednání lidí víc než objektivní stav daného území a jsou proto ve svém součtu důležitým faktorem socioekonomických regionálních procesů.

Na základě této myšlenky vznikl geografický pojem „mentální mapa“ (Gould 1966 — citováno podle Abler, Adams, Gould, 1, s. 530), která zobrazuje území tak, jak je zaznamenáno v lidském mozku. Ukazuje se, že informace o území se do našeho vědomí dostávají nestejněměrně, a to je příčinou deformace naší představy o území. Mentální mapy dokládají, že deformaci podléhají už i základní parametry vzdálenosti a plochy: známé území nám připadá větší, protože je v naší paměti naplněno větším množstvím podrobností, zatímco neznámé území nám připadá pusté a menší. Mentální mapy nehodnotí jen základní geografické parametry území, ale i další, složitější charakteristiky, jako jsou např. preference jednotlivých oblastí z hlediska bydlení, rekreace nebo uspokojování dalších potřeb. Tyto mapy mají tedy zachovány svoje základní parametry a liší se jen způsobem hodnocení — viz Gould 1966, Toyne 1974 (citováno podle Domaňského, 2, s. 181).

V Československu je myšlenka zkoumání percepce území známa, ale není dosud doložena vlastními výzkumy, vyžadujícími zpracování rozsáhlých datových souborů z dotazníků. Tento článek vznikl na základě průzkumu percepce území mezi studenty geografických oborů Univerzity Karlovy z let 1984—1986 a přestože neobsáhl velký počet dotazovaných, je jistým ukazatelem o stavu znalostí a hodnocení území Československa.

2. Cíle a zásady průzkumu

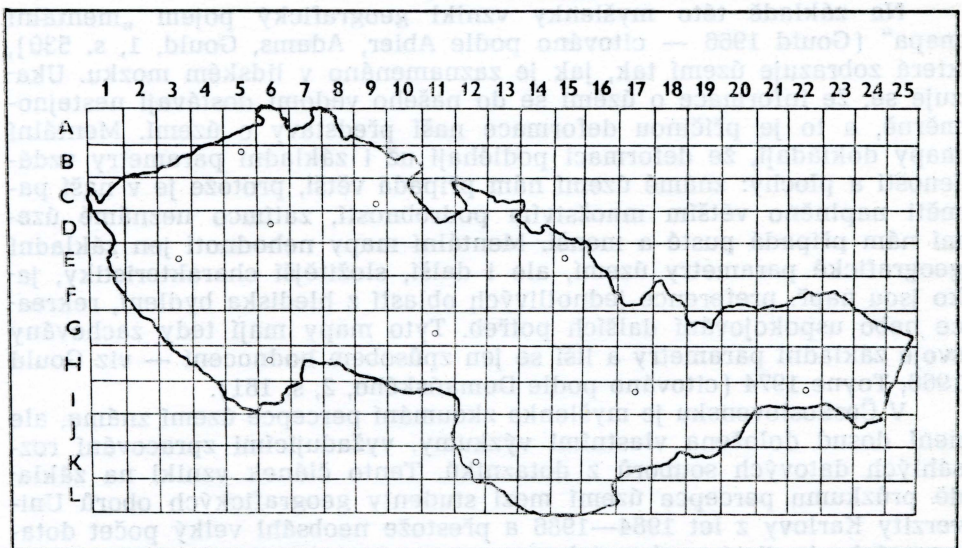
Průzkumu se zúčastnilo 100 studentů Univerzity Karlovy v Praze; 77 jich bylo z přírodovědecké fakulty (46 studentů odborné geografie a 31 studentů učitelské kombinace matematika — zeměpis) a 23 z fakulty tělesné výchovy a sportu, z učitelské kombinace tělesná výchova — zeměpis. Studenti byli většinou z vyšších ročníků studia (ze 3.—5. ročníku, výjimečně z 2. roč.).

V průzkumu byly sledovány dva cíle:

1. Znalost území Československa.
2. Hodnocení oblíbenosti území Československa.

Každý z dotazovaných studentů obdržel mapu ČSSR a do jednotné čtvercové sítě (čtverce měly rozměry 30 × 30 km) měl zaznamenat, jak se mu dané území líbí nebo nelíbí přiřazením některé z hodnot desetistupňové hodnotící škály (1 znamenala nejmenší oblíbenost, 10 největší). Nebylo dáno žádné objektivizující kritérium, jako např. úroveň ekonomického rozvoje, stav přírodního prostředí, estetické nebo kulturně historické hodnoty krajiny. Respondenti měli hodnotit území Československa pouze na základě svých subjektivních dojmů a zahrnout mezi ně všechny své životní zkušenosti.

Všichni museli hodnotit celé území republiky bez ohledu na to, zda je znali z vlastní zkušenosti, anebo jen zprostředkovaně. Z tohoto hlediska byla skupina dotazovaných studentů netypická, protože se dalo očekávat, že na základě svých odborných znalostí získaných studiem mohou hodnotit i ty části území, které nikdy nenavštívili. Přesto však byla váha těchto hodnocení odlišená: hodnoty pro území známé z vlastní zkušenosti byly zakroužkovány a do průměru se pak započítávaly dvakrát. Sečtením zakroužkovaných čtverců pak bylo možno určit míru navštěvovanosti jednotlivých čtverců a míru znalosti území jed-

Obr. 1 — Mapa se čtvercovou sítí použitá v průzkumu.

Obr. 2 — Trvalé bydliště účastníků průzkumu.

notlivými studenty. Dotazovaní měli také označit místo svého trvalého bydliště, aby bylo možné sledování závislosti znalosti území na místě bydliště.

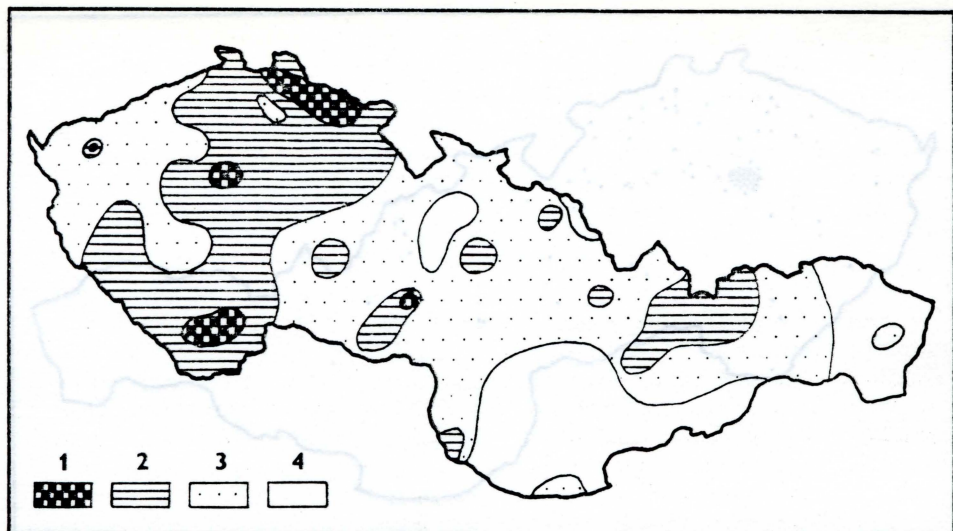
Oblíbenost, resp. neoblíbenost území pak byla vypočítána jako průměr hodnot jednotlivých čtverců. Pro lepší charakteristiku takto získaného statistického souboru byly vypočítány i celkové průměry a pro čtverce i směrodatné odchylky. Byla zjištěna návštěvnost jednotlivých čtverců i její obměny podle vzdálenosti od místa bydliště. Místo bydliště ukázalo také alespoň náznakově územní strukturu původu studentů Univerzity Karlovy. Získaný materiál byl bohatý a výsledky nesporně zajímavé.

3. Výsledky průzkumu

Výsledkem průzkumu byla matice 155 čtverců \times 100 hodnocení, většina z nich dvakrát, proto byly výpočty i přes svou jednoduchost provedeny na počítači. Zprůměrované hodnoty byly zakresleny zpět do mapy a po interpolaci pak vznikla mapa oblíbenosti území a mapa návštěvnosti. Tyto mapy jsou hlavními výsledky průzkumu.

Mapa návštěvnosti

Průměrná návštěvnost celého území Československa byla 42,4 % (Česko 50,6 %, Slovensko 29,8 %). Absolutní maximum zaznamenala pochopitelně Praha, místo studia všech dotazovaných (100 %). Druhý nejnavštěvovanější čtverec B9 — centrální část Krkonoš měl 85 % a třetí H6 — České Budějovice 82 %. Na Slovensku navštívilo nejvíce dotazovaných (74 %) čtverec G20 — Poprad a jen o něco méně (73 %) čtverec G19 — Tatry a K12 — Bratislava. Absolutně nejméně responden-

Obr. 3 — Mapa návštěvnosti. Území navštívilo z počtu dotazovaných: 1 — 75–100 %, 2 — 50–75 %, 3 — 25–50 %, 4 — 0–25 %.

tů navštívilo čtverce K17 — Šahy, G25 — Zboj a H25 — Ubľa — pouze 6 %.

Mapa ukazuje areály návštěvnosti ve čtyřech intervalech po 25 %. Z mapy je zřejmé, že studenti UK znají lépe české země než Slovensko, avšak při pohledu na mapu trvalého bydliště studentů účastnících se průzkumu zjistíme, že tento nepoměr ve znalosti území není tak křiklavý jako nepoměr mezi místy bydliště: pouze 4 dotazovaní byli ze Slovenska, ostatní z Česka a navíc přímo z Prahy nebo blízkého okolí (čtverec D6) bylo 35 studentů.

Podrobnější analýza prokázala očekávaný předpoklad, že se vzdáleností od trvalého bydliště, které je pro většinu lidí zpravidla místem nejdéle a nejlépe známým, znalost území klesá. Dokládá to následující tabulka, agregující údaje za čtverce tří velikostí:

maximální vzdálenost od místa bydliště (km)	15–20	45–60	75–100
počet základních čtverců	1	9	25
plocha (km ²)	900	8.100	22.500
z toho v rámci území Československa (%)	100	94,8	88,8
z toho bylo dotazovaným známých (%)	100	83,8	72,8

Zkoumané čtverce vznikly agregací základních čtverců vždy tak, aby ve středu byl čtverec označující bydliště dotazovaného. Další zvětšování čtverců nemělo už takový význam, protože jejich velká část se nacházela mimo území Československa a výsledky tím byly značně zkreslené.

Celkově z analýzy návštěvnosti území Československa vyplývají následující závěry:

1. Znalost území klesá se vzdáleností od místa bydliště zhruba o 15 % na každých 25–30 km.

- Znalost území neklesá stejnoměrně. K navštěvovanějším územím lze přes větší vzdálenost od bydliště zahrnout turisticky atraktivní oblasti (Krkonoše, jižní Čechy, Vysoké i Nízké Tatry) a velká města (Brno, Ostrava, Olomouc, Karlovy Vary, Bratislava, Žilina).
- Průměrná znalost území mezi dotazovanými je asi 50 %, přičemž kolísá mezi jednotlivými územími mezi 6–100 %, mezi jednotlivými respondenty mezi 10–80 %.

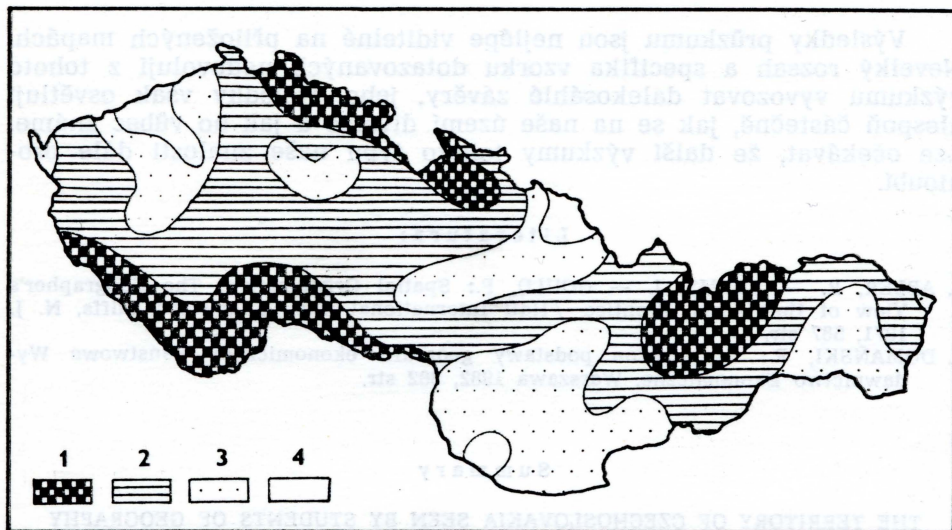
Mapa oblíbenosti

Hodnoty oblíbenosti území volené účastníky průzkumu mohly dosahovat minimálně 1, maximálně 10. Ukázalo se, že průměr za celé zkoumané území dosáhl rovných 6,00, tedy střed intervalu. Také zde se projevily rozdíly mezi oběma republikami: česká dosáhla 6,18 a slovenská 5,72. Extrémní hodnoty byly následující: absolutní maximum bylo zaznamenáno ve čtverci G19 — Tatry (8,94), minimum bylo ve čtverci E15 — Ostrava (2,05).

Na mapě oblíbenosti byly dosažené hodnoty rozděleny na stejnoměrné intervaly, jejichž hranice byly stanoveny v bodech: 8,94–7,20–5,50–3,80–2,05. Hranice takto vymezených areálů byly interpolovány.

Z mapy lze vidět, že nejpoblárnější byly mezi dotazovanými horské oblasti, které vytvářejí tři kompaktní regiony:

- Oblast centrálních pohoří Slovenska (maximum 8,94).
- Jižní Čechy a jihozápadní Morava (lokální maximum ve čtverci H4 — Volary dosahovalo koeficientu 8,47).
- Severní česká a moravská pohoří (lokální maximum ve čtverci B9 — centrální část Krkonoš — koeficient 8,16).

Obr. 4 — Mapa oblíbenosti. Koeficient oblíbenosti: 1 — 8,94–7,20, 2 — 7,20–5,50, 3 — 5,50–3,80, 4 — 3,80–2,05.

Nejméně byly oblíbené oblasti průmyslové: severní Čechy a Ostravsko, k nimž se přiřadila i oblast Žitného ostrova. Je pozoruhodné, že ze šesti největších československých měst dosáhla nadprůměrného koeficientu oblíbenosti pouze Praha, a to ještě poměrně těsně (6,12).

Zajímavé bylo zjišťování vlivu přímé osobní zkušenosti na hodnocení území. Byly vypočteny průměry koeficientů pouze u známých území a srovnány s celkovými průměry. V drtivé většině byly hodnoty koeficientů známých území vyšší. Nižší byly jen v 10 % případů (v Česku 5 %, na Slovensku 18 %). Také výrazně vyšší odchylky se soustřeďovaly na Slovensku, což je důsledek nižší úrovně znalosti tohoto území. Nejzřetelnější je tento jev na západním Slovensku, kde se hned vedle sebe nacházejí oblasti s nižšími hodnotami koeficientů známých území a oblasti s výrazně vyššími hodnotami. Aby nezůstalo jen u všeobecného dojmu, byly vypočteny směrodatné odchylky a ty rovněž potvrdily skutečnost, že rozptyl hodnot je větší u neznámých území. U 61,3 procenta čtverců byla směrodatná odchylka hodnot známých území menší než celková směrodatná odchylka po započítání hodnocení těch dotazovaných, kteří toto území neznali.

Shrnutí analýzy oblíbenosti území Československa mezi studenty geografie Karlovy univerzity vyznívá takto:

1. Neoblíbenější jsou oblasti se zajímavým reliéfem a relativně málo narušeným přírodním prostředím.
2. Neoblíbené jsou průmyslové velkoměstské aglomerace a krajina s fádáním, monotónním reliéfem.
3. Znalost území působí na zvyšování jeho koeficientu oblíbenosti, zatímco neznalost tento koeficient snižuje, při větší pravděpodobnosti extrémních hodnocení.

4. Závěr

Výsledky průzkumu jsou nejlépe viditelné na přiložených mapách. Nevelký rozsah a specifika vzorku dotazovaných nedovolují z tohoto výzkumu vyvozovat dalekosáhlé závěry, jeho výsledky však osvětlují alespoň částečně, jak se na naše území díváme a jak ho vůbec známe. Lze očekávat, že další výzkumy tohoto typu naše znalosti dále prohloubí.

Literatura:

1. ABLER, R. — ADAMS, J. — GOULD, P.: Spatial Organization: The Geographer's View of the World. Prentice /Hall International, Inc., Englewood Cliffs, N. J. 1971, 587 str.
2. DOMAŃSKI, R.: Teoretyczne podstawy geografii ekonomicznej. Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1982, 382 str.

Summary

THE TERRITORY OF CZECHOSLOVAKIA SEEN BY STUDENTS OF GEOGRAPHY

In 1984—1986 a study was carried out among students of geography at the Charles University in Prague regarding their knowledge of different parts of Czechoslovakia and their evaluation of all parts of Czechoslovakia. For this purpose the

country was divided into 155 square units (of about 900 km²), and the evaluation scale had 10 degrees. The results of the study are shown on maps.

Conclusions: The knowledge of the territory is determined by the living place of the questioned person. Attractive tourist spots and big cities are visited more frequently and are better known than other places. The higher popularity of some territorial units depends on a better knowledge of them. Mountain areas with better conditions of natural environment are more popular among the students than the lowland and industrial areas.

Fig. 1. — Squared map applied in the study.

Fig. 2. — Permanent address of questioned persons.

Fig. 3. — Map illustrating the number of questioned visitors: 1 — 75–100 %, 2 — 50–75 %, 3 — 25–50 %, 4 — 0–25 %.

Fig. 4. — Map of popularity. Popularity coefficient: 1 — 8,94–7,20, 2 — 7,20–5,50, 3 — 5,50–3,80, 4 — 3,80–2,05.

(Pracoviště autora: Výzkumný ústav výrobního družstevnictví, Dimitrovova 108, 701 00 Ostrava.)

Došlo do redakce 18. 2. 1987.